

## MÁNAWIYAT HÁM JASLAR TÁRBIYASI

Niyetullaeva S.

*Qaraqalpaq mámleketlik universiteti*

Mámleket ruwxıy ómirin jáne de jaqsılawda 1994-jıl Prezident qararı menen islengen "Ruwxıylıq hám aǵartıwshılıq" jámiyetshilik orayı zárúrli áhmiyetke iye boldı. Mámleketimizde milliy ideya úgit-násiyatlawı hám ruwxıy aǵartıwshılıq islerdiń natiyjeliligini, olardıń turmıslıq hám tasirsheńligini asırıw maqsetinde Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2006-jıl 25-avgustdaǵı qararı menen Respublika Ruwxıylıq hám aǵartıwshılıq Keńes quramında eki oray - Respublika Mánawiyat úgit-násiyatlaw orayı hám Milliy ideya hám ideologiya ilimiy-ámeliy orayı dúzildi. Bas ministr Keńes baslıǵı, hákimler wálayat aymaqlıq keńesleri baslıǵı etip belgilendi. Ma'nawiy -bilimlendiriw isler sisteması zaman hám sharayat talabına kóre jetilistirildi. Búgingi kúnde dúnyadaǵı quramalı tarawda ámelge asırılǵan islerdi sın kózqarastan bahalap, onıń iskerligini zaman talapları tiykarında jetilistiriwdi talap etpekte. Sol sebepli O'zbekiston Respublikası Prezidenti Shavkat Mirziyoevniń 2017-jıl 28-iyuldaǵı "Ruwxıy - aǵartıwshılıq isler natiyjeliligini asırıw hám tarawdı rawajlandırıwdı jańa basqıshqa kóteriw haqqında"ǵı qararı qabıllandı. Oǵan muwapıq, Respublika Mánawiyat hám aǵartıwshılıq orayı keńesiniń Respublika Mánawiyat úgit-násiyatlaw orayı hám de Milliy ideya hám ideologiya ilimiy-ámeliy orayın birlestiriw jolı menen olardıń negizinde Respublika Ruwxıylıq hám aǵartıwshılıq orayı qayta dúzildi. Ózbekstan Respublikası Prezidenti Respublika Ruwxıylıq hám aǵartıwshılıq orayına basshılıq etiw belgilendi. 2016-jıl dekabr ayında Ózbekstan Respublikası Prezidentligine Shavkat Mirziyoev keldi jáne onıń strategiyalıq rawajlanıwına tiykarlanǵan keń kólemli jedel reformalar dáwiri baslandı. Natiyjede turmısımızdıń jańa sóz dizbegiler, atap aytqanda, "xalq menen baylanıs", "xalq qabılhanaları", "kritikalıq analiz", "qatań tártip-intızam", "eń jas kitapxan", háreketler strategiyası", "o'z balańdı óziń asra" sıyaqlı túsiniqler kirip keldi hám turmısımızdıń ajıralmaytuǵın bólegine aylandı. Materiallıq - ruwxıy rawajlanıwdıń eń zárúrli tiykarı - tálim sisteması bolıp tabıladı. Sebebi zaman talaplarına juwap beretuǵın, aldınǵı pán-texnika, texnologiya jetiskenliklerin iyelep alǵan kadrlardı jetisirmesten jámiyeti ósirip bolmaydı. Ózbekstanda bilimlendiriw tarawındaǵı siyasat 1997-jıl 29 - avgustda qabıl etilgen O'zbekstan Respublikasınıń Bilimlendiriw haqqındaǵı Nızamı [1] jańa redaksiyadaǵı nızamı hám de Kadrlar tayarlaw milliy dástúrında óz kórinisin taptı. Mektepke shekem tálim sisteması úziksiz tálimdiń baslanǵış, eń tiykarǵı buwını bolıp tabıladı. Mektepke shekem tálim, 6 - 7 jasqa shekem shańaraqta, balalar baǵshasında hám basqa oqıw orınlarında alıp barıladı. Qániygelerdiń ilimiy juwmaǵına kóre, insan óz omiri dawamında alatuǵın barlıq informaciya hám maǵlıwmattıń 70 payızın 5 jasqa deyingi dáwirde aladı.

Sol sebepli, balalardıń saw hám bilimli, jetik intalı kadrlar bolıp erjetiwinde baǵsha tárbiyası júdá zárúrli orın tutadı. Mektepke shekem tálim sistemasın jáne de jetilistiriw, materiallıq-texnikalıq bazasını bekkemlew, mektepke shekem oqıw orınları tarmaǵın keńeytiw, maman pedagog kadrlar menen támiyinlew maqsetinde Ózbekstan Respublikası Prezidenti Shavkat Mirziyoev 2017-jıl 30 - sentyabrde "Mektepke shekem tálim sistemasın basqarıwdı jetilistiriw haqqında"ǵı pármandına qol qoydı [2]. Oǵan kóre, Mektepke shekem bilimlendiriw Ministirligi dúzildi. Tálim sistemasında ámelge asırılǵan reformalar, 12 jıllıq tálimdi jetilistiriw jolındaǵı ilajlar kútilgen natiyjeni bermedi. Jıynalıp qalǵan mashqalalar tarawdı túpkillik reformalawdı, dúnyanıń rawajlanǵan mámleketleri tajriybesinen paydalanıw zárúr ekenligini talap etedi. 2017-jıl ulıwma bilim beriw hám orta arnawlı kásip-óner tálimi sistemasında túpkillik reformalar jılı boldı. Xalıq qabılhanaları hám Prezidenttiń virtual qabılhanasına túsken usınıs hám oy-pikirler, sonıń menen birge, respublika mekteplerindegi pitkeriwshilerdiń ata-anaları ortasında ótkerilgen sorawnama natiyjelerinen kelip shıǵıp, Prezident Shavkat Mirziyoev baslaması menen 9+3, yaǵnıy 12 jıllıq májburiy tálimnen 11 jıllıq tálimge ótildi. Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2017-jıl 7-fevraldaǵı "Ózbekstan Respublikasınıń jáne de rawajlandırıw boyınsha Háreketler strategiyası haqqında"ǵı pármanına muwapıq, 2017-2021-jıllarda joqarı tálim sistemasın túpten jetilistiriw dástúrin islep shıǵıw, oqıw dástúrlerin jáne de zamanagóylestiriw, pullıq xızmetler kórsetiw hám finanslıq támiynlewdiń qosımsha dereklerin izlewde joqarı oqıw orınlarınıń wákilliklerin keńeytiw jolı menen olardıń gárezsizligi basqıshpa-basqısh rawajlandırılıp barıladı. Háreketler Strategiyasında tálim hám oqıw sapasını bahalawdıń xalıqaralıq standartlarına ótiwde joqarı oqıw orınları iskerligi hám natiyjeliligini asırıwdaǵı üstin turatuǵın wazıypalar belgilep alındı. Áne sonı názerde tutıp, Prezident Shavkat Mirziyoev "Jaslardı gárezsiz pikir júritetuǵın, joqarı intellectual hám ruwxıy potencialǵa iye bolıp dúnya kóleminde óz qatarlaslarına hesh qaysı tarawda bos kelmeytuǵın insanlar bolıp jetilisiwi, baxıtlı bolıwı ushın mámleketimiz hám jámiyetimizdiń bar kúsh hám mümkinshiliklerin saparbar etemiz", degen edi. 2017-jıl 10 jıldan artıq waqıt dawamındaǵı tánepisten keyin mámleket hám jámiyettegi maman kadrlarǵa bolǵan mıtajlıklar inabatqa alınıp, Ózbekstan Prezidenti Shavkat Mirziyoev baslaması menen sırtqı tálim sisteması tiklendi, arnawlı sırtqı tálim jetilistirildi. 2017-jıl 16 - noyabrde Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń "Respublika joqarı oqıw orınları bakalavriatına kirisiw test sınaqların ótkeriw rejimini jetilistiriw haqqında"ǵı qararı qabıllandı.

Oǵan muwapıq 2018-2019 - oqıw jılınan baslap ayrıqsha qábilet talap etiletuǵın mádeniyat, kórkem oner, dizayn, suwretleytuǵın hám ámeliy kórkem oner, muzikalıq tálim, kórkem oner, sport hám dene tárbiyası salasındaǵı tálim baǵdarlarında test sınaqları ótkerilmeydi. Mısalı, Ózbekstan mámleket konservatoriyası, Ózbekstan mámleket kórkem oner hám mádeniyat institutı, Kámalatdin Behzod atındaǵı Milliy súwretshilik hám dizayn institute, ózbekiston mámleket dene tárbiyası institutı hám ayrıqsha qábilet talap etetuǵın tálim baǵdarlarına tek dóretiwshilik imtihanlar arqalı qabıllaw jolǵa qóyıladı. Joqarı oqıw yurtınan keyingi bilimlendiriw tarawın jáne de jetilistiriw, ilimiy izertlew iskerliginde jaslardıń intellectual potencialın kórsetiw mümkinshiliklerin keńeytiw maqsetinde hám de bir qatar aldınǵı shet el mámleketlerdiń xalıqaralıq ámeliyatın úyrengen halda 2017-jıldıń 1-iyulnan baslap joqarı oqıw yurtınan keying tálimdiń eki buwınlı sisteması engizildi. Birinshisi - dissertatsiya qorǵaw hám tiyisli pán tarmaǵı boyınsha filosofiya doktori (PhD) ilimiy

dárejesin beriwdi názerde tutatuǵın tayansh doktorantura hám ekinshisi - dissertatsiya qorǵaw hám tiyisli pán tarmaǵı boyınsha pán doktori (Doctor of Science) ilimiy dárejesin beriwdi názerde tutatuǵın doktorantura sisteması bolıp tabıladı. Qaysı mámleket, millet pán hám texnika jetiskenliklerin jetilisen úyreniw hám turmısqa qollanıw múmkinshiligine iye bolsa, bunı mámleket siyasatı dárejesine kóterse onıń keleshegi jarqıraǵan boladı. "Joqarı manawiyatlı, zamanagóy bilim hám kásip- ónerlerge, óz ǵárezsiz pikirine iye bolǵan jaslarǵı milliy hám ulıwma insaniy qádiriyaqlar ruwxında tárbiyalaw biz ushın eń zárúrli máselelerden biri bolıp tabıladı. Mámleketimiz xalqınıń yarımınan kóbisin jaslar qurawın inabatqa alsaq, bul qanshelli juwapgershilikli másele ekeni jáne de ayqın ayan boladı. Sonday-aq perzentlerimizdiń kewili hám sanasında ideologiyalıq immunitetti kúsheytıw menen baylanıslı wazıypalarǵa qısqaşa toqtalıp ótpekshimen. Eń dáslep, «massallıq mádeniyat» kórinisinde kirip kiyatırǵan túrli qáwıpler, náshebentlik, diniy ekstremizm, missionerlik sıyaqlı buzǵınshı ideyalardan jaslarımızdı asıraw, olardıń ta'lim-tárbiyasına hár birimiz juwapker ekenimizdi hesh qashan umıtpawımız kerek. Búǵan baylanıslı biz ásirler dawamında qalıplesken milliy dástúrlerimizge, babalarımızdıń bay ma'naviy miyraslarına tayanamız [3].

2016 - 2017-jıllar Ózbekistan iliminde shın mániste túpkilikli reformalar dáwiri boldı. Ózbekiston Respublikası Prezidenti Shavkat Mirziyoev 2016 - jıl 30 - dekabr kúni dáslepki bar mámleketimizdiń jetekshi ilim ǵayretkerleri menen ushırası. Ushırasıw nátiyjelerine kóre, Ózbekstanda ilimge itibar jáne de kúsheytiriliwi belgilendi. Mámleketimiz basshısı Shavkat Mirziyoevniń 2017-jıl 17- fevralda qabıl etilgen "Ózbekstan Rewspublikası Pánler Akademiyası iskerligin jetilistiriw hám xoshametlew ilajları haqqında"gi pármanı Ózbekstanda pán rawajlanıwın házirgi zaman svilzatsiyası talapları tiykarında shólkemlestiriw, atap aytqanda, mámlekette engizilip atırǵan jedel rawajlanıwlar strategiyasınıń ilimiy tiykarların jaratıw hám islep shıǵarıwdı pán tiykarında rawajlandırıw zárúr ekenligin kórsetip berdi. Pánler akademiyası haqıyqıy aǵzalǵına aqırǵı saylawlar 1995-jıl ótkerilgen edi. Ótken jıllar dawamında akademiklerdiń sanı eki esseden kóbirekke qısqardı hám 2017-jıl kelip akademiyanıń tek 63 dana haqıyqıy aǵzası qalǵan edi. Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2017-jıl 29-dekabrdegi "Ózbekiston Respublikası Pánler akademiyasınıń haqıyqıy aǵzaların tastıyıqlaw haqqında"gi tariyxıy pármanı menen 22 jıllıq tánepisten keyin Pánler akademiyasınıń 32 dana jańa haqıyqıy aǵzaları tastıyıqlandı. Búgingi kúnde ilimiy izertlew menen shuǵıllanatuǵın 400 shólkem dizimge alınǵan bolıp, pán salasında 36 mıń qanıyege, atap aytqanda, 2 mıńnan aslam pán doktori hám 9 mıńnan aslam ilim kandidatu iskerlik kórsetpekte. Usı waqıtta mámleketimiz basıp ótken rawajlanıw jolınıń analizi, búgingi kúnde jáhán bazarı talabı keskin ózgerip, globalasıw sharayatında bási kúsheyp baratırǵanı mámleketimizdi jáne de jedel pát menen rawajlandırıw ushın ulıwma jańasha jantasıwdı islep shıǵıwdı talap etdi. Mámleketimiz Prezidenti Shavkat Mirziyoevniń baslaması menen alıp barılıp atırǵan reformalar nátiyjesin jáne de asırıw, mámleket hám jámiyettiń hár tárepleme, jedel rawajlanıwı ushın shárt-shárayatlar jaratıw, mámleketimizdi modernizaciyalaw hám de turmıstıń barlıq tarawların liberallastırıw boyınsha ústin turatuǵın jónelislerdi ámelge asırıw maqsetinde Ózbekiston Respublikası Prezidentiniń 2017-jıl 7-fevraldaǵı pármanı menen 2017-2021-jıllarda Ózbekstan Respublikasınıń rawajlandırıwdıń bes ústin turatuǵın baǵdarı boyınsha Háreketler strategiyası tastıyıqlandı.

Háreketler strategiyasında mámleketti jáne de rawajlandırıw boyınsha 5 ústin turatuǵın jónelis keltirilgen: I. Mámleket hám jámiyet qurılısı sistemasın jetilistiriw II. Nızam ústinligin támiyinlew hám sud huqıq sistemasın jáne de reformalaw III. Ekonomikanı rawajlandırıw hám liberallastırıw . IV. Social tarawdı rawajlandırıw V. Qawipsizlik, diniy tolerantlıq hám milletleraro tatiwlıq, óz-ara mápler hám ámeliy sırtqı siyasat . Strategiya aktual hám de xalıq hám isbilermenlerdi uwayımǵa salıp atırǵan máselelerdi kompleks úyreniw, nızamshılıq, huqıqtı qorǵaw ámeliyatı hám shet el tájiriybeni analiz qılıw juwmaqlı boyınsha islep shıǵılǵan. Háreketler strategiyası 5 basqısha ámelge asırılıp, olardıń hár biri boyınsha jıl atamasınan kelip shıqqan halda, ayrıqsha bir jıllıq mámleket dástúrin tastıyıqlawdı názerde tutadı. Háreketler strategiyasınıń ámelge asırıw boyınsha Prezident basshılıq etetuǵın 14 adamlıq Milliy komissiya dúzilip, ol usı hújjetke belgilengen wazıypalardıń waqıtında, sapalı ornlanıwın baqlaǵan. 2016 -jıl «Jaslarǵa tiyisli mámleket siyasatı haqqında»ǵı Ózbekistan Respublikası nızamı qabıllandı [4]. Oǵan kóre, 30 jasqa deyingi barlıq tayıpadaǵı shaxslar jaslar ekenligi belgilengen. «Jaslarǵa tiyisli mámleket siyasatı haqqında»ǵı nızamnıń qabıl etiliwi mámleketimizde jaslardıń huqıqları hám nızamlı máplerin bekkemlewge, jaslarǵa tiyisli mámleket siyasatın ámelge asırıwde mámleket shólkemleri hám de taǵı basqa shólkemler juwapkerligin kúsheytıwge, bul tarawda salamat, barksamal áwladtı tárbiyalawǵa qaratılǵan ilaj - ilajlar natiyjeliliginiń jáne de asırıwǵa xızmet etedi. Prezidentimizdiń 2017-jıl iyuldaǵı «Jaslarǵa tiyisli mámleket siyasatı natiyjeliliginiń asırıw hám Ózbekistan Jaslar Agentligi iskerligin qollap-quwatlaw haqqında»ǵı pármanına muwapıq, mámleketimizdegi barlıq áskeriy akademikalıq liceylerge «Temurbeklar mektebi» atı berildi. Jaslardı jáne de xoshametlew maqsetinde «Márt o'ǵlon» sıylıq shólkemlestiriw etildi. 2017-jıl sentyabrında oqıwshılardıń anıq pánlerdiń ózlestiriwine kómeklesiw, informacion-kommunikaciya texnologiyaları salasındaǵı qábiletlerin anıqlaw hámde qábiletlerin ámelge asırıw ushın zárúr shárt-shárayatlar jaratıw maqsetinde Ózbekistan Respublikası Informaciya texnologiyaları hám kommunikatsiyaların rawajlandırıw ministrliǵı iqtıyarında Muhammad al- Xorezmiy atındaǵı informacion-kommunikaciya texnologiyaları baǵdarına tiyisli pánlerdi tereńlestirip oqıtıwǵa qanıyelestirilgen mektep (Al-Xorezmiy mektep) dúzildi. Bul mektepke oqıwshılar 5-auditoriyadan baslap jazba hám awızeki sınaq nátiyjelerine kóre tańlaw tiykarında qabıl etiledi. «Búgingi dúnya jasları - sanlı tárepinen pútkil insaniyat tariyxındaǵı eń iri áwlad bolıp tabıladı, sebebi olar 2 milliard adamdı qurap atır. Planetamızdıń ertengi kúni, párawanlıǵı perzentlerimiz qanday insan bolıp kámalǵa jetiwi menen baylanıslı . Biziń tiykarǵı wazıypamız - jaslardıń óz potencialın kórsetiw ushın zárúr sharayatlar jaratıw, zorawanlıq ideyası «virusı» tarqalıwınıń aldın aldı. Onıń ushın jas áwladı social qollap-quwatlaw, onıń huqıq hám máplerin qorǵaw boyınsha kóp tárepleme sheriklikti rawajlandırıw kerek, dep esaplaymız. Sol munasábet menen Ózbekistan globalasıw hám informacion-kommunikaciya texnologiyaları jedel rawajlanıp baratırǵan búgingi

sharayatta jaslarğa tiyisli siyasattı qalıplestiriv hám ámelge asırıwǵa qaratılǵan ulıwmalastırılǵan xalıq aralıq huqıqıy hújjet - BMTnıń Jaslar huqıqları haqqında xalıq aralıq konvensiyasın islep shıǵıwdı usınıs etedi» [5].

#### ADEBIYATLAR

1. <https://lex.uz/uz/docs/-106054> Ózbekiston Respblikasi Kengashining Qarori, 02.07.1992 yildagi 637-XII-son, Ózbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasining qarori, 19.05.2020 yildagi 277-IV-son
2. 30.09.2017 yildagi PQ-3305-sonli Ózbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim vazirligi faoliyatini tashkil etish to'g'risida Ózbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori
3. Mirziyoyev Sh. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. - T. : Ózbekiston, 2017,88-89-betlar.
4. Носиров А. Ўзбекистонда ёшлар сиёсати. Т.: Маънавият, 2018
5. Shavkat Mirziyoyevning BMT Bosh Assambleyasining 72-sessiyasidagi so'zlagan nutqidan

#### *Ma'naviyat va yoshlar tarbiyasi*

**Rezyume.** Bu maqolada yoshlar tarbiyasida ma'naviyatning o'rni. Mamlakatimizda ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish, shuningdek, ma'naviyat keng ma'noda jamiyat hayotidagi mafkuraviy, ta'limiy, moddiy, diniy va axloqiy qarashlarni o'zida to'la mujassam etgan ijtimoiy-ma'naviy hodisa ekanligiga to'xtalib o'tilgan.

**Kalit sóz.** Ma'naviyat, ma'naviy ong, ma'naviy madaniyat, ma'naviy qadriyatlar, shaxs ma'naviyati.

#### *Духовность и воспитание молодежи*

**Резюме.** В этой статье рассматривается роль духовности в воспитании молодежи. Было отмечено, что повышение эффективности духовно-просветительской работы в нашей стране, а также духовность в широком смысле - это социально-духовное явление, которое полностью воплощает в себе идеологические, образовательные, материальные, религиозные и нравственные взгляды в жизни общества.

**Ключевое слова.** Духовность, духовное сознание, духовная культура, духовные ценности, духовность личности.

#### *Spirituality and youth education*

**Summary.** In this article, the role of spirituality in youth education. It is noted that increasing the effectiveness of spiritual and educational work in our country, as well as spirituality, in a broad sense, is a socio-spiritual phenomenon that fully embodies ideological, educational, material, religious, and moral views in the life of society.

**Key word.** Spirituality, spiritual consciousness, spiritual culture, spiritual values, individual spirituality.